

QUERCUS PETRAEA (MATT.) LIEBL. IN NEDERLAND

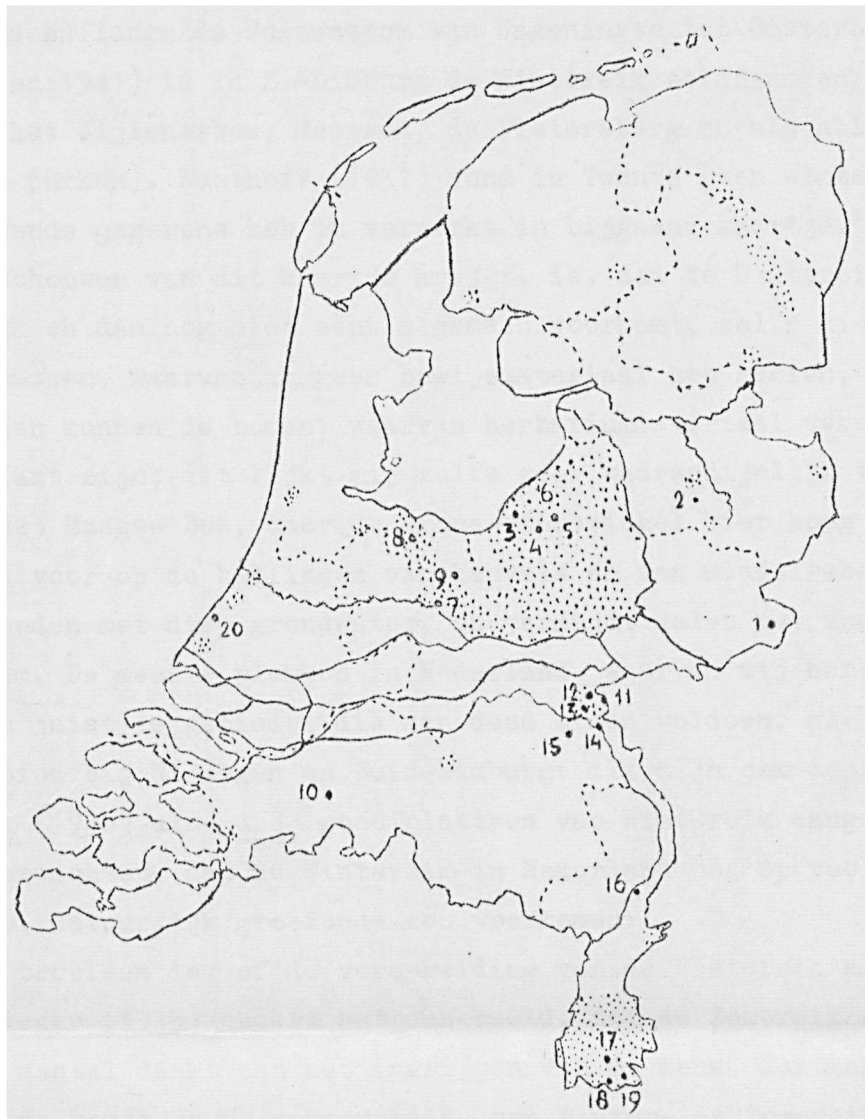
(ontv. 13 maart 1957)

In de Nederlandse flora's wordt de Wintereik, *Q. petraea*, geregeld genoemd. Van Hall geeft in zijn "Flora voor Noord-Nederland" (1825) vier vindplaatsen, nl. het Haagse Bos, de Haarlemmerhout, buiten Utrecht en bij Leiden. In de "Flora Frisica" (1840) worden de bossen van Oldeberkoop genoemd en in de "Flora Noviomagus" (1848) de bossen van Ubbergen en Groesbeek. In de "Florae Groningae" (1825) wordt de Wintereik echter niet opgegeven. In de Schoolflora's van Heukels wordt tot in de dertiger jaren de Wintereik zeldzaam genoemd en wordt betwijfeld of de gevonden exemplaren hier wel van nature groeien. In de latere uitgaven van deze flora, ook in die van 1956, is dit veranderd en wordt over de Wintereik gesproken als over een boomsoort die op de armere, droge zandgronden minder algemeen dan de Zomereik zou voorkomen. Hieruit blijken twee opvattingen over het voorkomen van *Q. petraea*. Volgens de oudere opvatting is de soort zeldzaam; ook de oudere flora's vermelden de Wintereik maar van enkele plaatsen in Nederland of in het geheel niet. Volgens de nieuwste opvatting is de soort in een belangrijk deel van Nederland vrij algemeen en komt zij natuurlijk voor.

In de zomer van 1956 heb ik mij op instigatie van Prof. Dr. R. van der Wijk bezig gehouden met de eiken in Nederland. Ik kon in de provincies Groningen en Drente geen Wintereik vinden. In het Nederlandse materiaal van het Rijksherbarium en in een collectie, die Dr. Kruseman mij welwillend ter beschikking stelde, vond ik 25 exemplaren van de Wintereik, benevens 11 bastaarden daarvan. Deze Wintereiken waren afkomstig van 20 verschillende vindplaatsen, die als volgt in vier groepen kunnen worden verdeeld: 1. de duinstreek bij Den Haag; 2. het Gooi, de Utrechtse heuvels en de Veluwe; 3. het hoogterras van het Rijk van Nijmegen en 4. het uiterste puntje van Z.O.-Limburg.

Heukels (D.L.N. 1898, 1900) geeft de volgende vindplaatsen op: in den Hout bij Haarlem, in het akkermaalshout bij Bergen op Zoom, bij Abcoude, Vucht, Utrecht, Oldeberkoop, Warmond, Leiden, Wassenaar, Haagse Bos en in het Westland. Vlieger (1935) zegt, dat de Wintereik voorkomt in geuwenoude hakhoutpercelen, die kenbaar zijn aan metershoge stobben, en algemeen is op de Veluwe en in de omgeving van Nijmegen; ook zou zij in het Z. en het O. van ons land voorkomen, "meer dan men doorgaans aanneemt". In N.K.A. 1940 wordt de Wintereik vermeld bij Winterswijk en bij Coevorden. Dr. Kruseman gaf mij de verspreiding als volgt op: de Hondsrug, Zijer Strubben, Rijs (Fr.), Denekamp, de Markelose Berg, de gehele Veluwe, de Utrechtse Heuvels, enkele plaatsen in het Gooi, bij Bergen op Zoom en het gehele plateau van Z.-Limburg. Schimmel (1953) meent, dat de Wintereik natuurlijk voorkomt in de strubben van de Meinweg (bij Roermond).

In het uitvoerige artikel van Staf en Teerink (1936) worden als centra,

Kaart van de vindplaatsen van *Q. petraea* in Nederland.

Herbariummateriaal voorhanden van: 1. Buskersbos (bastaard); 2. Haarlerberg (zuiver); 3. Ermelo (z); 4. Elspeet (z en b); 5. Vierhouten (b); 6. Hulshorst (z); 7. Zeisterbos (z); 8. Craailo (z); 9. Heide bij Amersfoort (z en b); 10. Liesbos (z); 11. Philosophendal (z); 12. Ubbergen (z); 13. Malden (z en b); 14. Plasmolen (z en b); 15. Graspeel (b); 16. Reuver (b); 17. Gulpen (z); 18. Vijlenerbos (z); 19. Kerperbos (z); 20. Haagse Bos (z).

Vermeld in lit.: gestippeld gebied.

waar Wintereiken natuurlijk voorkomen, aangegeven: de Veluwe, de omgeving van Nijmegen, bij Hellendoorn (Noetselenberg) en het uiterste Z. van Limburg (hoogten langs de Geul). Met nadruk delen zij mede, dat de Wintereik niet oorspronkelijk (ook niet natuurlijk) voorkomt in Drente, de Achterhoek, Brabant en Noord-Limburg; worden in deze gebieden Wintereiken aangetroffen, dan zouden deze naar alle waarschijnlijkheid aangeplant zijn. De vindplaatsen op de Veluwe specificeren zij nader als volgt: omgeving Apeldoorn, in het Speulder- en Sprielderbos,

in het Edese bos en langs de Veluwezoom van Wageningen tot Oosterbeek. Volgens De Wever (1913 en 1941) is in Z.-Limburg de Wintereik zeldzaam en/of aangeplant (bij Vaals, in het Vijlenerbos, Meersen, de Pietersberg en als alleenstaande bomen in enkele parken). Westhoff (1951) vond in Twente geen Wintereiken.

De mij bekende gegevens heb ik verwerkt in bijgaand kaartje. De indruk, die men bij het beschouwen van dit kaartje krijgt, is, dat de Wintereik in Nederland zeer plaatselijk en dan nog niet eens algemeen voorkomt, zelfs niet als alle opgegeven vindplaatsen, waarvan ik geen bewijsmateriaal heb gezien, meegerekend worden. Bovendien kunnen de bomen, waarvan herbariummateriaal verzameld werd, ook wel aangeplant zijn; dit lijkt mij zelfs zeer waarschijnlijk toe voor de Wintereik uit het Haagse Bos, daar de grondwaterspiegel hier hoog ligt. De Wintereik komt nl. voor op de hellingen van heuvels en van middelgebergten met zandige, droge gronden met diep grondwater, en vermijdt dalen met zwaardere en vochtigere bodem. De meeste plekken in Nederland, waarvan mij herbariummateriaal bekend is, zijn juist de gebieden die aan deze eisen voldoen, nl. het Gooi, de Veluwe, het gebied bij Nijmegen en Zuid-Limburg; dit zijn ook de gebieden door Staf en Teerink (1936) als d_e groeiplaatsen van Wintereik aangegeven. Het is m.i. niet te verwachten, dat de Wintereik in Nederland nog op veel plaatsen buiten de genoemde, natuurlijk groeiende zou voorkomen.

Een ander probleem is, of de verspreiding van de Wintereik altijd dezelfde is geweest. Vlieger (1935) oppert het denkbeeld, dat de Zomereik zijn grotere verbreiding en aantal dankt aan het ingrijpen van de mens. Een mogelijkheid tot onderzoek naar de komst en de verspreiding van Winter- en Zomereik na de laatste ijstijd ligt in palynologisch onderzoek. Reeds Erdtman (1921) merkte op, dat het wellicht mogelijk is verschillende eikensoorten aan hun stuifmeel te onderkennen. Mede naar aanleiding van een publikatie van Van Campo en Elhai (1956) over dit onderwerp, hebben Dr. Van Zeist en ik getracht na te gaan of er een duidelijk onderscheid viel te constateren tussen het stuifmeel van Winter- en Zomereik. Het resultaat van deze voorlopige vergelijking is, dat tussen typisch materiaal van beide soorten een duidelijk onderscheid aanwezig is. Ons materiaal is echter niet voldoende om de variabiliteit onder elk der beide soorten vast te stellen.

Ter aanvulling van dit verspreidingsbeeld zou ik het zeer op prijs stellen materiaal toegezonden te krijgen van natuurlijk groeiende Wintereiken, maar ik ben nog meer geïnteresseerd in bloeiend materiaal met rijpe stuifmeelkatjes van zoveel mogelijk vindplaatsen (adres: Biologisch-Archaeologisch Instituut, Poststraat 6, Groningen).

Literatuur.

- Erdtman, Arkiv f. Bot. 17, no. 10. 1921.
Vlieger, Med. Landb. Hogesch. Wageningen 39, verh. 5. 1935.

Adriani en Vlieger, Nat. wet. Tijdschr. 1936.
Staf en Teerink, Tijdschr. Ned. Heidemij. 48, afl. 4, 5, 6. 1936.
De Wever, Jaarb. Nat. Hist. Gen. p. 95. 1913; Nat. Hist. Maandbl. 1941.
Westhoff, Overijssel, asp. en persp. 1951.
Van Campo et Elhai, Bull. Soc. Bot. de Fr., 103: 254.

Anneke T. Clason.